

BÍRÓI TESTÜLET NÉLKÜL MARADT NEMZETKÖZI KERESKEDELMI JOG

SIMAY ATTILA ENDRE
adjunktus (KRE ÁJK & BCE MI)

1. Bevezetés

A tanulmányban a nemzetközi kereskedelmi jogi szabályozás témaköréről lesz szó, ezen belül is a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) Vitarendezési Testületéről, pontosabban ennek a nemzetközi bíróságnak a határozatképtelenné válásáról. Ehhez fontos megérteni, hogy a testület a szabadkereskedelem szabályainak betartatására jött létre, hogy a szervezet tagállamai a Vitarendezési Testülethez fordulhassanak, ha úgy érzik egy másik tagállam megsértené a nemzetközi kereskedelem szabályait. A jelen munkában röviden áttekintésre kerül a szabadkereskedelem fogalomköre, maga a WTO, mint intézményi keret, majd a Vitarendezési Testület működésképtelenségéhez vezető nemzetközi gazdasági és politikai fejlemények a társult tagok között, amely végül azt eredményezhette, hogy 2019 végére az Amerikai Egyesült Államok (USA) gyakorlatilag egyoldalúan iktathatta ki a nemzetközi kereskedelmi jogi kötelezettségek betartatására létrejött globális testületet azzal, hogy folyamatosan megvétózta a Vitarendezési Testület bíráinak megválasztását, amely így határozatképtelenné vált. Mindez azt a helyzetet eredményezi, hogy bár a nemzetközi kereskedelem jogi szabályrendszere és normái fennmaradtak, ezen szabályok kikényszeríthetősége azonban kérdésessé, ha nem lehetlenné vált, ami így felveti azt a kérdést, hogy mennyiben tekinthető kötelező érvényű jogi szabálynak az, aminek betartása jogszolgáltatás hiányában többé nem kikényszeríthető.

2. Protekcionizmus kontra szabadkereskedelem

A szabadkereskedelem és az ezzel szemben értelmezhető protekcionizmus értelmezéséhez először érdemes tisztázni a globális gazdaságot mint keretet, ahol az országok egymással történő kereskedelmi interakciói helyet kapnak napjainkban. Tekintettel arra, hogy a tanulmány fő fókuszában álló Világkereskedelmi Szervezet (angol rövidítésben WTO) jogi felügyelete a nemzetközi kereskedelmi rendszerre terjed ki, a globális gazdaságban igyekszik fenntartani a szabad kereskedelem szabályait az egyes tagországok között.

Az általánosabb és közismertebb vélekedések szerint a globalizáció a világméretűvé váló kommunikációs lehetőségek, az internet nyújtotta előnyök, a gondolatok, eszmék és különféle kulturális jelenségek szabad áramlása, és a populáris kultúra nemzetek fölöttivé válása. A globális világgazdaság az egész világot behálózó gazdasági rendszer, amelynek kialakulása a nagy földrajzi felfedezések és a gyarmatosítások koráig nyúlik vissza, viszont valódi globális világgazdasági rendszerről csak a 20. század végétől beszélhetünk.¹ Napjaink gazdasági rendszerét tehát már biztos értelmezhetjük globális gazdasági rendszerként.

A nemzetközi kereskedelem szabályrendszerének megalkotása során a szabadkereskedelem és a protekcionizmus küzdenek egymással. Szemben áll a hazai termelő védelme és a hatékony termelés révén szerezhető hasznok. Szabadkereskedelem esetén semmi nem gátolja a nemzetközi árucserét. A piacokon a belföldi és a külföldi termelők azonos elbánásban részesülnek, a termékeket nem különböztetik meg. A piacokra való bejutást csak a termék versenyképessége határozza meg. Ha a kereskedelem mindenféle akadálytól mentes, akkor semmi nem gátolja a termelési tényezők szabad áramlását. A termelési tényezők megoszlását így csak az befolyásolja, hogy melyik ágazat képes hatékonyan versenyképes termékekkel kielégíteni a piaci igényeket.² Közben ágazati szinten az központi kérdésként jelentkezik, hogy maguk az egyes gazdasági szereplők mennyire nyitottak az innovációra, az új üzleti és logisztikai modellek kialakítására és bevezetésére, belső stratégiájuk átalakítására.³

A szabadkereskedelem gondolata mindig összefüggött a 'laissez-faire' gazdaságpolitikával, amely szerint a gazdaságot a piac „láthatatlan keze” irányítja a legjobban, és a kormányoknak ezért ki kell maradniuk az üzleti ügyekből. A másik meghatározó vonulat a protekcionizmus, amely abból indul ki, hogy a szabadkereskedelemnek sok káros hatása van, következésképpen a kormányoknak be kell avatkozniuk, és meg kell védeniük a hazai piacukat, a hazai munkahelyeket. A liberális és protekcionista kereskedelmi szabályok csatájában a gazdaságban és az országok együttélésében jelentkező gondok, problémák

1 SULINET TUDÁSBÁZIS: *Globalizáció*. 26. <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termeszettudomanyok/foldrajz/tarsadalomfoldrajz/vilaggazdasag/globalizacio> (2020. 04. 25.)

2 TOLNAI Ágnes: *Nemzetközi gazdaságtan*. Grotius E-Könyvtár, 2010, 77-81. http://www.grotius.hu/doc/pub/LEGLKC/2010_193_tolnai_agnes_nemzetk%C3%B6zi_gazdas%C3%A1gtan.pdf (2020. 05. 10.)

3 Tóth Róbert– Pónusz Mónika– KOZMA Tímea: A vállalkozások stratégiájának és üzleti modelljének változása napjainkban: az e kereskedelem tendenciái és megjelenési formái az ellátási láncokban. *Logisztikai trendek és legjobb gyakorlatok*, 2018, 4 (2), 10-15.

(gazdasági, pénzügyi válság, lokális zavargások, politikai összeütközések, helyi háborúk stb.) mindig a protekcionizmus térnyerését erősítették.⁴ Ahogy majd látni fogjuk a globális gazdasági, kereskedelmi problémákra adott válaszok – a konkrét esetben az USA reakciói – napjainkban is a protekcionizmust erősítik, illetve teret adnak neki.

3. A szabályozás intézményi kerete: GATT, majd WTO

Az eltelt évtizedekben alapvető szerepet játszott a nemzetközi kereskedelemben az 1947-ben 23 ország által kötött Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT). Ennek alapján különféle fórumok jöttek létre olyan többoldalú tárgyalások lebonyolítására, amelyek a mindenkori időszerű világkereskedelmi problémák megoldását célozták, valamint elősegítették a vámok fokozatos leépítését, és egyéb, a kereskedelmet gátló tényezők felszámolását. Az évek során kiérlelt magatartási normák vagy más megnevezésben elvek, az úgynevezett fordulók záróokmányai, a kodifikált kereskedelempolitikai szabályok szolgáltak alapul az 1995-ben jogutódként létrehozott Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization – WTO) számára.⁵ Jelenleg 2016 óta 164 tagja van már a szervezetnek, és további 24 ország megfigyelő tagként van már jelen.⁶ Így hatásköre a folyamatos csatlakozások révén lassan kiterjed a Föld szinte valamennyi országára és igazi globális szervezetté vált.

A WTO egy nagyon jelentős nemzetközi gazdasági intézmény, amely a nemzetek közötti kereskedelem szabályaival foglalkozik. Tevékenysége az e szabályokat tartalmazó nemzetközi kereskedelmi egyezmények kidolgozására, betartatására és ellenőrzésére, a keletkezett viták rendezésére irányul. Ezeket a nemzetközi szerződéseket a nemzetközi jog ereje által kötik, és a világ kereskedő nemzetei szorgalmazzák. Noha országok kormányai írják ezen szerződéseket alá, mégis a fő cél a termékek és szolgáltatások előállítói, az exportőrök és importőrök tevékenységének elősegítése.⁷ A tanulmány tehát a nemzetközi kereskedelmet szabályozó nemzetközi gazdasági kapcsolatok

4 REKETTÉ GÁBOR – TÓTH TAMÁS – MALOTA ERZSÉBET: *Nemzetközi marketing*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2015, 70-72.

5 CONSTANTINOVICS MILÁN – SIPOS ZOLTÁN: *Nemzetközi üzleti technikák*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014. 56.

6 WTO: *Members and Observers*. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (2020. 05. 07.)

7 ECONOM.HU: WTO. 2010. 11. 15. <http://www.econom.hu/wto/> (2020. 05. 08.)

jogának témakörét érinti, amely nemzetközi jogot az államok és más alanyok alkotják a nemzetközi kapcsolatok szabályozására. Miközben maga a nemzetközi jog szabályozási köre folyamatosan bővül, és a sajátosságaiból adódó korlátai ellenére kiemelkedően fontos szerepet tölt be a nemzetközi közösség életében.⁸ Miközben a cikk fókuszaként szolgáló nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogába tartozó konkrét világkereskedelmi (GATT/WTO) szabályokat teljesen átírhatják a 2018-tól megindult kereskedelmi háborúk.⁹

A WTO tevékenységének megértéséhez röviden érdemes összefoglalni a működési céljait és alapelveit. Tevékenységének alapvetően három célja van. Egyfelől (1) elősegíteni a nemzetközi szabad kereskedelmet úgy, hogy nemkívánatos mellékhatások ne legyenek. Ennek lényege a nemzetközi áruk és szolgáltatások szabad áramlása útjában álló akadályok elhárítása. Az is fontos, hogy a kormányok, termelők, exportőrök és importőrök tisztában legyenek a nemzetközi szabályokkal, és betartsák azokat. Másfelől szintén (2) fontos feladat a nemzetközi kereskedelmi tárgyalások lefolytatása is. A nemzetközi kereskedelem sem mentes eltérő szabályértelmezésektől, időnként a kereskedelmi „háborúktól”. A WTO feladata éppen ezek megelőzése, illetve rendezése. A harmadik feladat (3) az időnként keletkező nemzetközi kereskedelmi viták rendezése. A kereskedelmi kapcsolatokban eltérő érdekek érvényesülnek. Még a nagyon világosra „szabott” kereskedelmi egyezmények értelmezése is lehet eltérő a felek álláspontjától függően. E különbségek legharmonikusabb elsimításának módja egy semleges, szakszerű eljárás választása, szilárd nemzetközi jogi alapelveken. Ezt biztosítja a WTO vitarendezési mechanizmusa.¹⁰

A GATT alapokmányából származóan, illetve a későbbiekben kidolgozott és a WTO által megerősített elvek közül kiemelkednek a következő alapelvek, amelyek meghatározzák a szervezet működését és szerepét:

- A hazai termelést csak vámokkal szabad védeni.
- A szerződő felek közötti problémákat konzultációk útján kell feloldani.
- Rendszeres tárgyalásokat (fordulókat) kell tartani a vámok mérséklése

8 SÜLYOK Gábor: Nemzetközi jog. in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2018. 01. 22. <https://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-jog> (2020. 05. 12.)

9 SZABÓ Sarolta: „A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* 2019. 09. 19. <http://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-gazdasagikapcsolatok-joga> (2020. 06. 13.)

10 BLAHÓ András – PRANDLER Árpád (szerk.): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2014.

- és a kereskedelem egyéb akadályainak fokozatos leépítése érdekében.
- A legnagyobb kedvezményes elbánás elve alapján a szerződő felek azokon a területeken, amelyeket ezen elv alapján kívánnak szabályozni, megadnak egymásnak minden olyan kedvezményt, amelyet harmadik országgal kötött szerződésekben már megadtak vagy meg fognak adni. A legnagyobb kedvezményes elbánás elve tehát a hazai piacon a külföldi szerződő partnereket egymással egyenlővé teszi, kizárva ezáltal a diszkriminációt, ugyanakkor sem különleges kedvezményeket, sem különleges előnyöket nem ad önmagában.
 - Az egyenlő nemzeti elbánás elve a szerződő fél állampolgárait és jogi személyeit a hazai állampolgárokkal és jogi személyekkel azonos elbírálás alá vonja. Ennek értelmében egy adott kérdésben a külföldiek a hazaiakkal azonos jogok illetik meg, viszont a kötelezettségeik is azonosak. Vagyis a külföldieket a belföldiekkel teszik egyenlővé a szerződő partnerek. A legnagyobb kedvezményes elbánás elvéhez hasonlóan bármilyen kérdés rendezésére alkalmas, nemegyszer alternatívaként szerepel a legnagyobb kedvezmény mellett. Az ipari és kereskedelmi tevékenység feltételeire (amilyen például az adózás és az engedélyezés) mindkét elv alkalmazható.
 - A viszonyosság elve lényegében azt célozza, hogy a felek egymásnak olyan kedvezményeket nyújtsanak, amelyeket harmadik partnerek nem kívánnak megadni. Így ezeket a kedvezményeket kivonják a legnagyobb kedvezmény hatálya alól. A viszonyosság elve jelentheti általában a kölcsönös kedvezmények nyújtására való hajlandóságot, vagy vonatkozhat csak a szerződés egyes pontjaira is.¹¹

4. Vitarendezési Testület

A WTO egyik legfontosabb eredménye a Vitarendezési Testület és a Fellebbezési Testület működésének megszilárdítása. Ezek a testületek döntési jogkörrel rendelkeznek a kereskedelmi viták kapcsán, valamint így válik kikényszeríthetővé az egyes WTO szabályozások betartása. A vitarendezési mechanizmus előre meghatározott szabályok alapján működik, amely a WTO tagországainak a politikai súlyuktól vagy gazdasági erejüktől függetlenül biztosítja a lehetőséget a WTO szabályainak feltételezett megsértésével kapcsolatos panasz benyújtására és kártérítés követelésére. Mindez csökkentette a korábban egyes országok által alkalmazott egyoldalú piacvédelmi intézkedések alkalmazását,

11 CONSTANTINOVICS – SIPOS i. m. 22.

amelyek sokszor megtorló válaszlépéseket váltottak ki a megcélzott országok részéről, egyes esetekben valódi kereskedelmi háborút robbantva ki. A WTO vitarendezési rendszere mind ez idáig garantálta, hogy az erősebb tagországok ne nyomják el a gyengébbeket, és egyértelmű szabályokat határozott meg a megtorló intézkedésekkel kapcsolatosan.¹²

A WTO-egyezmény értelmében a kereskedelmi vitákat békés úton, a WTO vitarendezési mechanizmusán keresztül kell megszüntetni, vagy legalábbis arra kísérletet tenni. Amennyiben két vagy több tagország között a konzultációk nem vezetnének eredményre, akkor kerülhet sor a vizsgálóbizottság létrehozására. A konzultációk bejelentése a WTO egyik legfontosabb szerepe, a Vitarendezési Testület, vagy más néven Vitás Kérdések Rendezésének Testülete, vagy rövidebben Vitarendezés Testület (Dispute Settlement Body – DSB) első ülésén történik. Amennyiben 60 nap alatt a felek közvetlen konzultációi nem vezetnek eredményre, a DSB második ülése létrehozza a vizsgálóbizottságot. A DSB határozata Kötelező érvényű a WTO tagok számára. A vesztes partnerországnak jelentést kell beadnia arról, hogy a jelentésben előírtakat miként hajtja végre „ésszerű időhatárokon belül”. A feleknek meg kell állapodniuk a kártérítés nagyságában, amelynek arányosnak kell lennie a vita alapját adó ok által okozott kárral. Ha a felek nem tudtak megállapodni a kártérítésben, a DSB felhatalmazást ad a büntetőszankciókra egészen addig, amíg a határozat végrehajtását meg nem kezdik. A megtorló szankció lehetséges a vita területét jelentő ágazatban, de történhet más szektorban vagy más egyezményt illetően is. Erre az alapokmány ad lehetőséget.¹³ Tehát a Vitarendezési Testület garantálná, hogy a nemzetközi kereskedelemben a szabályok nem csak alapelvekként jelennek meg, hanem kikényszeríthető nemzetközi jogként szabályozzák az államok közötti kapcsolatokat.

A Vitarendezési Testület választja meg a Fellebbezési Testület tagjait. A WTO Fellebbezési Testülete (Appellate Body) hét tagból áll, akik közül legalább három kell egy ügy eldöntéséhez. A háromtagú döntő bizottság élén egy elnökkel. Magát a Fellebbezési Testületet annak elnöke vezeti, akit a bírák maguk közül választanak egy éves időtartamra, amely adott esetben egy újabb évre meghosszabbítható. A tagokat négy évre választják, de nem egy időben, hogy soha ne a teljes testület legyen egyszerre lecserélve. Illetve a tagok egyszer újraválaszthatók. Az egyes bírák a WTO tagországokból szár-

12 IGLER, Wolfgang: *Az Európai Unió és a Kereskedelmi Világszervezet*. Európai Parlament. 2019. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_5.2.2.pdf (2020. 05. 08.)

13 BLAHÓ – PRANDLER i. m. 23.

maznak, és a jog, a nemzetközi kereskedelem vagy más a szervezet számára jelentős szakembernek kell lennie.¹⁴

5. Feszültségek a nemzetközi kereskedelem rendszerében

A továbbiakban azonban elsősorban az Amerikai Egyesült Államok, illetve a Kínai Népköztársaság szerepére fókuszál a tanulmány, mivel ennek a két gazdasági nagyhatalomnak az érdeellentétei vezettek el a kialakult nemzetközi intézményi és jogi problémákhoz. Ezek megértéséhez viszont röviden fontos megemlíteni ezeknek az országoknak a nemzetközi kereskedelemben elfoglalt kiemelkedő szerepét is, hiszen általános gazdasági súlyuk mellett ez alapozta meg nagymértékben miért ezen két pólus közötti törés jelent fenyegetést a kialakult jogrendre.

A 2018 évi összesített export és import kiviteli adatok alapján elmondható, hogy Kína a világ legnagyobb exportjával rendelkezik. A WTO becslése alapján 2487 milliárd USD értékben adott el külföldre, míg a második legnagyobb exportot bonyolító USA esetén ez az érték 1664 milliárd USD. Ugyanakkor import oldalon az USA a legnagyobb felvevő piaca a külföldi termékeknek, 2614 milliárd USD értékben importált 2018-ban. Míg Kína esetében 2136 milliárd USD volt az import értéke.¹⁵ Mindez gazdasági szempontból azt eredményezi, hogy a világ két legnagyobb gazdasága közül az USA külföldi fizetési mérlege nagyjából 950 milliárd USD hiányt eredményez, vagyis ennyi pénz áramlik ki az országból a külkereskedelem nyomán. Közben Kína esetében az egyenleg pozitív, mintegy 350 milliárd USD bevételt eredményez, amellyel Kína gazdagodik egyetlen év alatt a külkereskedelem révén.

A nemzetközi kereskedelem szabályainak alakítása szempontjából fontos, hogy az úgynevezett Doha-fordulót egyelőre nem sikerült lezárni. Az USA a feltörekvő országokat (elsősorban Kínát, Indiát és Brazíliát) teszi felelőssé a megrekedt tárgyalásokért, mert azok nem hajlandók az USA számára is elfogadható mértékű piacnyitásra. Miközben az alkalmazott vámtételek átlaga is még mindig sokkal magasabb a fejlődő országokban, mint a fejlett országok esetében.¹⁶ Amihez hozzájárul az, hogy a fejlődő országok élvezhetik a szabad

14 WTO: *Appellate Body Members*. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/ab_members_descrp_e.htm (2020. 05. 01.)

15 WTO: *World Trade Statistical review 2019*. 2019. 07. 30. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019_e.pdf (2020. 05. 05.)

16 ELEKES Andrea: *Világgazdaságtan*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2019. 84. http://real.mtak.hu/93360/1/Elekes_Vila%CC%81ggazdasa%CC%81gtan3_mv_final.pdf (2020. 04. 27.)

kereskedelem előnyeit a fejlett országok piacain, miközben kedvezményes feltételeket kell csak betartaniuk, vagyis a saját piacukat védhetik a szabad kereskedelemtől. Ez az aszimmetrikus szabályozási gyakorlat a figyelem középpontjába került a 2019-es évben.

Az Egyesült Államok részéről egy régi panasz, hogy megítélésük szerint túl sok WTO-tag – körülbelül kétharmaduk – fejlődő országgént határozza meg magát, hogy ezzel kedvezményezett helyzetbe hozzák magukat a nemzetközi kereskedelem betartandó szabályait nézve. Illetve 2019 áprilisában Kína nem volt hajlandó lemondani a 'különleges és megkülönböztetett elbánásról', amelyet fejlődő nemzetként élvez a Kereskedelmi Világszervezetnél mintegy visszautasítva az USA javaslatát, hogy a WTO vonja vissza Kína és más nemzetek kereskedelemben élvezett kiváltságait.¹⁷ Ugyanis a nemzetközi kereskedelmi szabályok értelmében a fejlődő országok hosszabb időtartalom keresztül tarthatnak fenn piacvédelmi intézkedéseket a WTO csatlakozás után, a nagyvonalú átmeneti időszakban enyhébb vámcsökkentésre vannak kötelezve, alkalmazhatnak bizonyos exporttámogató politikákat és a WTO vitarendezésében is élveznek eljárási előnyöket. Így aztán 2019 júliusában Donald Trump, az USA elnökeként arra kérte fel a WTO-t, hogy alkosson meghatározást a fejlődő ország státuszra, amivel elsősorban olyan országok pozitív megkülönböztetését akarta lezárni, mint amilyen Kína, India és Törökország.¹⁸ Maga Trump pedig Twitter oldalán kelt ki a jelenlegi szabályozási rendszer ellen, amely szerint a WTO nem működik megfelelően akkor, ha a világ leggazdagabb országai azt állíthatják magukról, hogy fejlődő országok, annak érdekében, hogy megkerüljék a WTO egyetemes szabályait és különleges bánásmódban részesüljenek.¹⁹

A sérelmezett szabályozási gyakorlatban – a jelenlegi gyakorlat alapján – az országok saját magukat minősíthették fejlődő országnak, és ezzel élvezhettek a kedvezményes elbírálást a nemzetközi kereskedelmi szabályrendszerben.

17 LEE, Amanda: China refuses to give up 'developing country' status at WTO despite US demands. *South China Morning Post*, 2019. 04. 16. <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3004873/china-refuses-give-developing-country-status-wto-despite-us> (2020. 05. 05.)

18 THE ECONOMIC TIMES: India, China no longer 'developing nations', won't let them take 'advantage' from WTO: Donald Trump. 2019. 08. 14. <https://economictimes.india-times.com/news/economy/foreign-trade/india-china-no-longer-developing-nations-wont-let-them-take-advantage-from-wto-donald-trump/articleshow/70673014.cms?from=mdr> (2020. 05. 05)

19 TRUMP, Donald Twitter hivatalos oldala. 2019. 07. 26. <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/1154821023197474817> (2020. 05. 05.)

Kína pedig a mai napig fejlődő országgként tartatja magát nyilván a WTO-ban, amely kiváltotta az USA ellenérzését. Ami így jogilag azt eredményezi, hogy egy ország saját besorolásán, és így döntésén is múlik mennyire kell (vagy kellene) figyelembe vennie a nemzetközi kereskedelem szabad kereskedelemre vonatkozó normáit. Ez pedig rendszerszintű feszültségeket eredményezett a részes országok (és azok csoportjai) között.

A gazdasági szembenállás azért is volt markáns, hiszen az Egyesült Államok évről-évre jelentős kereskedelmi hiányt szenved Kínával szemben. 2018-ban Kína 540 milliárd USD értékű árut exportált Amerikába, viszont Amerika ehhez képest csak 120 milliárdért értékesített Kínában, ami így jelentős pénzkirámlást eredményezett Amerika rovására. Ahhoz, hogy leszorítsa a kereskedelmi deficitet, a Trump-kormány 2018 januárjától kezdve, több lépcsőben 250 milliárd USD értékű kínai importra 25 százalékos, és további 120 milliárdnyira 15 százalékos védővámot vetett ki. Erre Kína azonos vámemeléssel válaszolt. Míg két éve az Egyesült Államok átlagosan 3,1 százalékos vámot szedett a kínai importra, Kína pedig 8 százalékos az amerikaira, ma ez a szám mindkét irányban 21 százalék.²⁰ A kereskedelmi deficit mellett a kereskedelmi háborút megelőző amerikai diskurzus jól reprezentálta a konfliktushoz vezető, Kínával szemben visszatérő problémákat. Az első ilyen probléma, hogy a kínai állam egyenlőtlen feltételeket szabott a külföldi versenytársak számára az állami szubvenciókkal és megrendelésekkel, ami hátrányba hozza a külföldi cégeket a kínai piacon. Emellett arra kényszeríti a belépő cégeket, hogy vegyesvállalatokat hozzanak létre és értékes technológiát adjanak át a piacra lépésért cserébe. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a kereskedelmi háború elsősorban a protekcionista gazdaságpolitika mellékhatásaként értelmezhető, amelynek során a szektorok vagy országok közötti kereskedelem korlátozását alkalmazzák a belföldi gazdaság védelmének céljából.²¹

Ebben a kontextusban a WTO a szabad kereskedelem biztosítását lenne hivatott ellátni, miközben a világ két legnagyobb gazdasága: Kína és az Egyesült Államok kölcsönösen védővámokat vetettek ki egymással szemben, és különböző protekcionista gazdasági gyakorlatokat folytattak és folytatnak a saját piac védelme érdekében. A jelen tanulmányban a kereskedelmi háború

20 INDEX: Tűzszünetet kötött Amerika és Kína, de a háború nem ért véget, 2020. 01. 27. https://index.hu/gazdasag/2020/01/17/donald_trump_kina_kereskedelmi_haboru_megallomas_szerzodes_tuzszunet/ (2020. 05. 07)

21 POLVÁK Eszter *Kereskedelmi háború az USA és Kína között*, PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet, 2019. 03. 22. <http://www.geopolitika.hu/hu/2019/03/12/kereskedelmi-haboru-az-usa-es-kina-kozott/> (2020. 05. 07.)

részletes gazdasági kifejtésére nem kerül sor, mivel elsősorban a szabályozási keretrendszer problémája a fókusz, azt azonban fontos látni, hogy komoly gazdasági érdekkellentétek jellemezik a világkereskedelmet. A kibontakozó kereskedelmi háború, a kölcsönös korlátozások és vámtételek pedig nagy valószínűséggel nem állták volna meg a helyüket a Vitarendezési Testület előtt, hiszen a legnagyobb kedvezményes elbánás elve szinte bizonyosan sérült ezen WTO tagország esetében. Bár az USA által felvetett aggályok az egyenlő nemzeti elbánás elvének nem teljesülését is sérelmezték Kínában.

6. A Vitarendezési Testület megbénítása

Anna Krueger, a Világbank volt vezető közgazdásza már a kínai-amerikai kereskedelmi háború kirobbanásakor 2018-ban megfogalmazta aggályait a WTO által biztosított jogrend fenyegetettségével kapcsolatban. A WTO szabályai értelmében ugyanis a nemzetközi kereskedelmi cégekre ugyanaz a nemzeti szabályozás vonatkozik, mint a hazai cégekre. A kormányok nem diszkriminálhatnak más WTO-tagállamokat. Azaz egy adott kereskedelmi partnernek nyújtott kedvezményeket az összes kereskedelmi partnernek meg kell adni. Vámokat csak bizonyos körülmények között lehet alkalmazni, továbbá az állítólagos jogszabálysértéseket a WTO Vitarendezési Testülete elé kell utalni. Szerinte ugyanakkor a WTO, kiemelt fontossága ellenére is visszaszorulóban van. A legközvetlenebb fenyegetés a vitarendezési mechanizmusát érinti, mivel legalább három döntőbírónak kell megvizsgálnia egy-egy panaszt a Fellebbezési Testületben. Azonban a Trump-adminisztráció blokkolja az új bírák kinevezését, akik pótolnák a mandátumuk lejáráásával kieső tagokat. Megítélése szerint amikor már nem lesz határozatképes a Testület, nem lehet majd meghallgatni a benyújtott eseteket, és néhány ország büntetlenül elkezdheti megsérteni a WTO szabályait. Miközben már a kereskedelmi háború kapcsán jelezte, hogy az amerikai vámok egyértelműen megsértik a WTO szabályainak szellemét és talán a betűjét is. Következésképpen az amerikai vámok önmagukban elkezdtek aláásni a globális növekedést és gyengítették a WTO-t.²²

Kína 2001-es WTO-csatlakozása után az Egyesült Államokban a WTO-t és általában véve a szabadkereskedelmet az ipari munkahelyek kínai 'ello-

22 KRUEGER Anna O: Visszaszorulóban a WTO szerepe a Trump által indított kereskedelmi háborúban. *Világgazdaság*. 2018. 09. 27. <https://www.vg.hu/velemeney/a-kozgazdaszok/visszaszoruloban-a-wto-szerepe-a-trump-altal-inditott-kereskedelmi-haboruban-2-1123262/> (2020. 05. 07.)

pásával' kezdték azonosítani. Az is általános panasszá vált, hogy a WTO és annak vitarendezési mechanizmusa csorbítja az országok szuverenitását: Trump tanácsadói szerint a szervezet gyakran túlmegy hatáskörén, de a balos bírálókat között is előkerül, hogy a WTO "annak jelképévé vált, hogy a demokratikus kormányok nem tudtak ellenállni a globális gazdaság erejének". Illetve Amerika jó ideje próbálja a szolgáltatásokat is behozni a WTO alá, de a fejlődő világ ellenkezése miatt nem sok sikerrel. Ugyan a WTO megalapításakor elfogadtak egy-egy egyezményt a szolgáltatások kereskedelméről és a szellemi tulajdonjogok védelméről, de ezek nem túl erősek. Mindezek vezettek az USA reakcióhoz. Mivel a Fellebbezési Testületbe az egyes tagokat négy évre, egyhangúlag választja a WTO tagsága, de ebbe 2017 júniusa óta nem tudtak új tagokat kinevezni a lejárt mandátumú bírák helyére. Lévén, hogy az első esetben még az EU, azóta viszont az Egyesült Államok blokkolja a kinevezéseket. 2019 december 10-ig már csak a minimális létszámmal működött a Testület. Azonban akkor két bíró mandátuma is lejárt, az egy maradék bíró pedig önmagában nem járhat el. A vitarendezés tehát megbénult, hiszen a jelen esetben ha egy állam megfellebbezi az elsőfokú döntést, fellebbviteli bírók hiányában megoldatlan marad az ügy.²³

7. Implikációk

Az egyik fontos probléma, amit felvet az eset, hogy egy nemzetközi szervezet esetében egyetlen tagállam, jelenleg az Egyesült Államok rendelkezik olyan döntő befolyással, amely sikeresen akadályozza meg a nemzetközi jogi értelemben döntéshozó testület tagjainak kinevezését. A globális közérdeket, amely alapvetően a vitás ügyek jogi rendezhetőségét szolgálja, jelen esetben a nemzetközi szabályok értelmében felülírhatják egyetlen állam pillanatnyi gazdasági és politikai érdekei. 163 másik részes tagállam (és akár a további több tucat megfigyelő tag) érdekei dacára érvényesülhet 1 tagállam érdeke a Világkereskedelmi Szervezet kinevezési mechanizmusában. Ha feltételezzük, hogy a demokrácia fogalma értelmezhető az államok között is, vagyis a többség érdekének érvényesülése elsődlegesnek tekinthető bizonyos feltételek mellett, akkor mindez tanulságokkal is fog talán szolgálni a globális nemzetközi szervezetek szabályainak alakulásakor.

23 INDEX: Kivéreztetik a globalizáció létrehozóját. 2019. 12. 10. https://index.hu/gazdasag/2019/12/10/turmp_wto_kereskedelmi_vilagszervezet_szabadkereskedelem_vitarendezes_veto_kivereztetik_a_globalizacio_jelkepet/ (2020. 05. 07.)

A jelenlegi szabályok értelmében ugyanis az évekig tartó USA vétók végül sikerrel akadályozták meg új bírák kinevezését a WTO Vitarendezési Testületébe, amely egyhangú kiválasztást ír elő, nem pedig többséghez vagy valamilyen minősített többséghez köti a bírák megválasztását vagy újraválasztását. Mivel az egyes bírák mandátuma időkorlátos és négy évre szól, így 2019 végére a WTO Fellebbezési Testülete gyakorlatilag működésképtelenné vált. Legalábbis abban a tekintetben, hogy nem hozhat határozatokat egy vitás kereskedelmi gyakorlat kapcsán, amennyiben a vitás feleknek maguktól nem sikerül valamilyen kompromisszumot kötniük egymással. A vitarendezési mechanizmus így akadályokba ütközik. A nemzetközi kereskedelem nemzetközi jogi szabályozása ezzel egy olyan állapotba csúszott, ahol bár vannak világos jogi keretek, a vitás ügyek esetén van a részes tagállamok számára biztosított platform a nézeteltérések tárgyalásos úton történő rendezésére, ugyanakkor nem beszélhetünk kötelező érvényű jogszolgáltatásról, hiszen jelenleg hiányoznak azok a bírák, akik eljárhatnának az ügyben.

Mindez felveti azt a kérdést is, hogy vajon mennyiben tekinthető érvényes joganyagnak a továbbiakban a WTO jogi anyaga, ha az legfeljebb iránymutatásként szolgálhat, miként illene (vagy kellene) viselkednie a társult tagországoknak. Viszont kikényszeríthető döntések nem szülehetnek, a joganyag betartására nem szülehetnek határozatok. Ez pedig a nemzetközi kereskedelmi jog erodálódásához vezet és vezethet, hiszen jövőbeni ítéletek nélkül az egyes szabályok konkrét esetekre vetített jogértelmezése sem folytatódik. Nem keletkeznek olyan új precedens értékű ítéletek sem, amelyek elősegítenék a nemzetközi jog fejlődését. Jogszolgáltatás hiányában pedig a jelen pillanatban az is kérdéses, mennyiben érvényes egy olyan jogi szabályrendszer, aminek betartására pillanatnyilag nem kötelezhetőek annak alanyai: a WTO társult tagállamai.

Bár a szabályok egységességére nézve az is problémás lehet, hogy az egyes államok saját maguk dönthetnek arról, hogy fejlődő vagy fejlett országnak sorolják be magukat, amely besorolás jogkövetkezményeiben eltérő szabályozási feltételek betartását teszi lehetővé. Így a jogalanyok közvetlenül alakíthatják a rájuk vonatkozó jogi normákat, eltérítve azokat az azonos szabályok alkalmazásától. Amelyre egyfajta megoldás lehet valamilyen objektív kritériumrendszer kialakítása, amely alapján a jövőben az országok besorolása történhet.

Politikai és gazdasági szempontból az USA és Kína szembenállása, eltérő érdekei és értékei egy olyan nemzetközi környezetnek ágyaznak meg, amely

visszahozhatja a korlátozások és szankciók nélküli kereskedelmi háborúk korszakát. Ennek látszódnak is jelei a két gazdasági nagyhatalom között. A protekcionista gazdaságpolitika visszatérésével viszont az egész nemzetközi közösség esik el a jogérvényesítés lehetőségétől, hogy a pusztá hatalmi érdekek és méretek helyett egy általános szabályrendszer vonatkozzon az egyes államokra. A jog és a normák helyett így az államok gazdasági és politikai ereje válhat meghatározóvá az érdekérvényesítésben.

